

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>

УДК 330.59

ДОХОДИ І ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

INCOMES AND QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF UKRAINE: CURRENT STATUS

Андрейцева Ірина Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0337-4107>**Andreitseva Iryna**

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

У статті узагальнено поняття «якість життя населення». Досліджено сучасний стан якості життя населення України. Проведено структурно-динамічний аналіз впливу доходів населення на якість життя. Виявлено переважання в структурі доходів населення двох джерел: соціальної допомоги і заробітної плати. Найвищі заробітки спостерігаються серед працівників фінансової сфери, промисловості, державного управління, інформації та телекомунікації. Встановлено значні диспропорції величини заробітків, зумовлені територіальними особливостями ринків праці. Виявлено існування гендерної нерівності щодо заробітних плат в країні. Серед населення країни виявлено значний відсоток жителів з середньодушовим доходом, нижчим прожиткового мінімуму. В сукупних витратах домогосподарств країни переважають витрати на харчування, оплату житла, комунальних послуг. Зроблено висновок про взаємозалежність якості трудового потенціалу і якості життя населення України.

Ключові слова: якість життя населення, доходи населення, номінальна заробітна плата, гендерна нерівність, сукупні витрати домогосподарств, грошові доходи домогосподарств, споживання продуктів харчування.

В статье обобщено понятие «качество жизни населения». Исследовано современное состояние качества жизни населения Украины. Проведен структурно-динамический анализ влияния доходов населения на качество жизни. Выявлено преобладание в структуре доходов населения двух источников: социальной помощи и заработной платы. Самые высокие заработки наблюдаются среди работников финансовой сферы, промышленности, государственного управления, информации и телекоммуникации. Установлены значительные диспропорции величины заработков, обусловленные территориальными особенностями рынков труда. Обнаружено существование гендерного неравенства относительно заработных плат в стране. Среди населения страны выявлен значительный процент жителей с среднедушевым доходом, ниже прожиточного минимума. В совокупных расходах домохозяйств страны преобладают расходы на питание, оплату жилья, коммунальных услуг. Сделан вывод о взаимозависимости качества трудового потенциала и качества жизни населения Украины.

Ключевые слова: качество жизни населения, доходы населения, номинальная заработная плата, гендерное неравенство, совокупные расходы домохозяйств, денежные доходы домохозяйств, потребление продуктов питания.

The progressive development of the country depends on the quality of life of the population, so the issue of income generation is relevant in an unstable economy. Improving the quality of life of the population of Ukraine is an important socio-economic prerequisite for the development of its labor potential, which is determined by the level of satisfaction of the needs of the population and characterizes the qualitative and quantitative aspects of reproduction of labor potential. Thus, other things being equal, in regions with a low standard of living, focused on the worker with the least developed consumption, there is a reduced level of education, life expectancy, productivity and quality of work. The purpose of the article is to analyze the quality of life of the population of Ukraine, study the income of citizens and assess the satisfaction of needs to maintain a proper standard of living. The methodological and informational basis of the study are the articles of scientists who cover the issues of statistical assessment of income, quality of life, materials of periodicals, Internet resources on these issues. During the study, methods of systematic and logical analysis, the method of generalization of information, comparative analysis, structural and dynamic analysis were used, as well as the method of visualization of information using graphs and tables. The article summarizes the concept of "quality of life". The current state of quality of life of the population of Ukraine is studied. A structural and dynamic analysis of the impact of household incomes on quality of life has been conducted. The predominance in

the structure of household income of two sources: social assistance and wages. The highest earnings are observed among employees of the financial sector, industry, government, information and telecommunications. Significant disparities in the amount of earnings due to the territorial features of labor markets have been established. The existence of gender inequality in terms of wages in the country has been revealed. Among the population of the country found a significant percentage of residents with per capita income below the subsistence level. The total expenditures of households in the country are dominated by expenditures on food, housing, utilities. The study gives grounds to assert the interdependence of the quality of labor potential and quality of life of the population of Ukraine, namely: on the one hand, improving the quality of human resources is possible provided improved education, health, housing, working conditions, in other words, by improving quality of life in society; on the other hand, the quality of life depends entirely on the quality of the labor potential of employees.

Keywords: quality of life, household incomes, nominal wages, gender inequality, total household expenditures, household monetary incomes, food consumption.

Постановка проблеми. Прогресивний розвиток країни залежить від якості життя населення, тому питання формування доходів населення є актуальним за умов нестабільної економіки. Підвищення якості життя населення України є важливою соціально-економічною передумовою розвитку його трудового потенціалу, яке визначається рівнем задоволення потреб населення і характеризує якісні й кількісні сторони відтворення трудового потенціалу. Так, за інших рівних умов у регіонах з низьким рівнем життя, орієнтованих на працівника з мінімально розвинутим споживанням, спостерігається знижений рівень освіти, тривалості життя, продуктивності та якості праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню доходів та якості життя населення присвячені праці В.М. Гейця, О.А. Грішної, Е.М. Лібанової, В.О. Мандибури, В.М. Новікова, Л.С. Шевченко та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженням доходів й якості життя населення займалось багато науковців проте врахування сучасної економічної ситуації зумовлює необхідність подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз якості життя населення України, дослідження доходів громадян та оцінка задоволеності потреб для підтримання на належному рівні життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якість життя населення – ступінь задоволення різноманітних потреб населення за певний проміжок часу в суспільстві. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я – це сприйняття людьми свого становища в житті залежно від культурних особливостей, системи цінностей, згідно з їх очікуваннями, цілями, стандартами.

Категорія «якість життя» є ширшою, ніж лише матеріальна забезпеченість. Вона трактується як система показників, що визначають ступінь реалізації життєвих планів людей, задоволення їхніх потреб.

Важливим показником вимірювання якості життя є доходи населення. Джерелами формування доходів домогосподарств в Україні виступають: заробітна плата, пенсії, стипендії, субсидії, соціальні допомоги, доходи від підсобного господарства, доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості, доходи від власності, інші доходи (спадок, аліменти, гонорари тощо) [1].

Проаналізуємо життєвий рівень населення України.

Структура доходів населення за 2015–2020 роки свідчать про переважання у ній двох найбільш значимих джерел: заробітної плати (45,9% в 2020 р.), соціальної допомоги та інших трансфертів (33,6%). Найменшу частку в доходах займають доходи від власності лише 2,6%. Щодо джерела прибутку та змішаного доходу його питома вага 17,9%. Динаміка доходів за останні роки демонструє сталу тенденцію до зниження часток доходу від власності з 4,5 до 2,6% та прибутку з 18,2 до 17,9%, що є негативним явищем щодо диверсифікації джерел доходів.

Розглянемо відмінності у рівнях заробітної плати в залежності від сфери діяльності.

Дані таблиці вказують на суттєве зростання середньомісячної номінальної заробітної плати працівників за видами економічної діяльності, зокрема, в 2020 році вона зросла в 2,8 разів за 6 років дослідження. Найвищі заробітки в країні притаманні працівникам фінансової та страхової сфери (20379 грн.), інформації та телекомунікації (19888 грн.), наукової, технічної діяльності (16613 грн.), державного управління, оборони (16443 грн.) та промисловості (12759 грн.). Найнижча зарплата у працівників освітньої галузі (9271 грн.) та охорони здоров'я, соціальної допомоги (8848 грн.). Динаміка заробітних плат за видами економічної діяльності загалом стала, окремі зрушення мають місце щодо сфери транспорту, оплата праці зросла з 4556 до 11597, або на 154,5%, у працівників сільського господарства – зросла на 6594 грн. за останніх 6 років, середні доходи

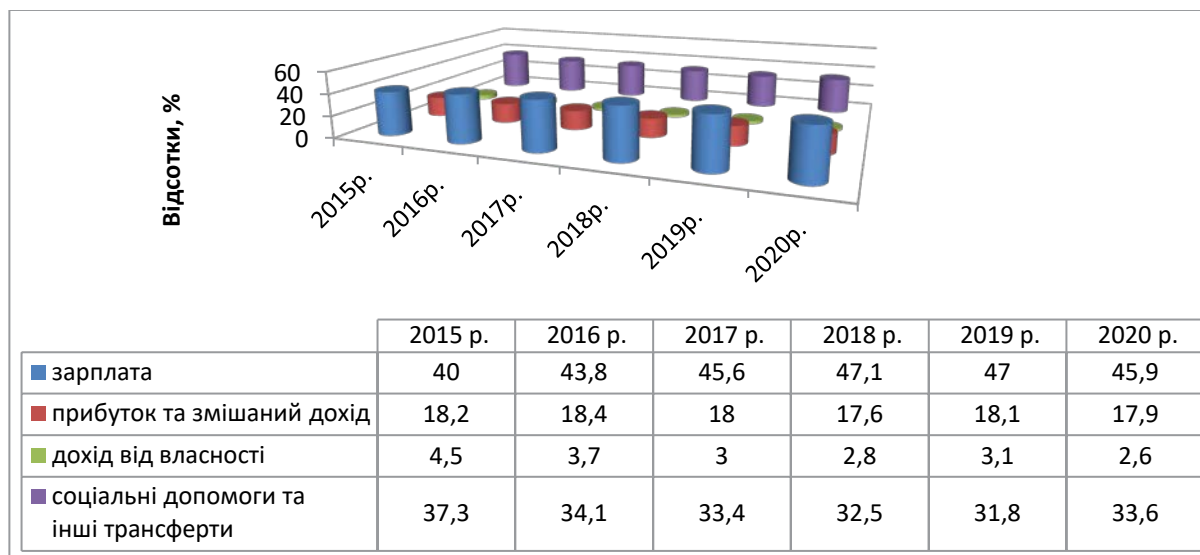

Рис. 1. Структура доходів населення України за 2015–2020 роки

Джерело: побудовано за [2]

характерні для представників галузі мистецтва, спорту (9624 грн.).

Існують значні диспропорції величини заробітків, пов'язані з територіальними особливостями ринків праці.

Так, високі заробітні плати притаманні для жителів Донецької (11716 грн.), Київської (11003 грн.), Дніпропетровської (10751 грн.), Запорізької областей (10480 грн.), які належать до промислових, фінансових центрів. Середні рівні оплати праці спостерігаються в Миколаївській (9976 грн.), Полтавській (9846 грн.), Львівській (9271 грн.), Одеській областях (9246 грн.). І традиційно найменші заробітні плати – у жителів Терно-

пільського (8275 грн.), Чернігівського (8206 грн.), Херсонського (8187 грн.), Чернівецького регіонів (8066 грн.), що зумовлено регіональними особливостями ринків праці. Ця ситуація мала місце й 5 років тому, хоча варто відзначити покращення ситуації у населення Вінницького, Хмельницького регіонів. Дана тенденція пояснюється галузевими відмінностями у рівнях зарплат і відповідно спеціалізацією окремих територій.

Аналіз статистичних даних рис. 2 вказує на існування гендерної нерівності щодо заробітної плати в Україні загалом. Зокрема, найменша відмінність у заробітках присутня в освітній сфері (96,2% – 2019 р.), державного управління

Таблиця 1

Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників України за видами економічної діяльності за 2015–2020 роки, грн.

Види економічної діяльності	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Усього	4195	5183	7104	8865	10497	11591
Сільське господарство	3140	3916	5761	7166	8738	9734
Промисловість	4789	5902	7631	9633	11788	12759
Будівництво	3551	4731	6251	7845	9356	9328
Торівля, ремонт автомобілів	4692	5808	7631	9404	10795	10985
Транспорт	4556	5776	7883	10010	11754	11597
Інформація та телекомунікації	7111	9530	12018	14276	17543	19888
Фінансова та страхова діяльність	8603	10227	12865	16161	19132	20379
Наукова, технічна діяльність	6736	8060	10039	12144	14550	16613
Державне управління, оборона	4381	5953	9372	12698	14785	16443
Освіта	3132	3769	5857	7041	8135	9271
Охорона здоров'я, соціальна допомога	2829	3400	4977	5853	7020	8848
Мистецтво, спорт, розваги	4134	4844	6608	7612	8659	9624

Джерело: складено за [2]

Таблиця 2

**Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників
за регіонами України за 2015–2019 роки, грн.**

	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Вінницька	3396	4189	6121	7801	9299
Волинська	3291	4047	5849	7324	8663
Дніпропетровська	4366	5075	6939	8862	10751
Донецька	4980	5989	7764	9686	11716
Житомирська	3271	4000	5836	7372	8528
Запорізька	4200	5080	6863	8726	10480
Закарпатська	3381	4291	6355	8070	9202
Івано-Франківська	3402	4202	6074	7551	8817
Київська	4153	5229	7188	9097	11003
Кіровоградська	3282	3974	5792	7191	8360
Луганська	3427	4637	5862	7365	8731
Львівська	3646	4559	6391	8001	9271
Миколаївська	3984	4887	6709	8160	9976
Одеська	3897	4809	6542	8011	9246
Полтавська	3783	4621	6551	8375	9846
Рівненська	3573	4364	6013	7469	8967
Сумська	3449	4131	5946	7324	8579
Тернопільська	2994	3695	5554	6969	8275
Харківська	3697	4448	6244	7657	9081
Херсонська	3123	4046	5842	7058	8187
Хмельницька	3371	4043	5938	7346	8672
Черкаська	3360	4148	6042	7478	8838
Чернівецька	3050	3828	5621	6991	8066
Чернігівська	3295	4002	5636	6995	8206

Джерело: складено за [2]

(95,5%), охорони здоров'я (89,3%). Протилежна ситуація – у галузі адміністративного обслуговування, заробітна плата жінок на 4 % перевищує чоловічу, динаміка до зростання простежується за останні роки. Найбільш відчутна різниця у рівнях оплати праці у працівників фінансової сфери (63,9%), мистецтва, спорту (64,1%), промисловості (74,2%). У середньому по країні спостерігається динаміка зростання гендерної нерівності щодо заробітних плат в 2019 році на 2,3% порівняно з 2015 роком.

Дані рис. 3 дозволяють узагальнити, що серед населення України існує значний відсоток жителів із середньодушовими доходами, нижчими прожиткового мінімуму. Зокрема, у 2015 році частка такого населення складала 62,6%, у 2019 році – 29,9%. Отже, статистичні дані вказують на зниження даного параметру, тобто покращення ситуації.

Дослідження сукупних витрат домогосподарств країни характеризує основні напрями використання їх ресурсів. Найбільшу питому вагу займають споживчі сукупні витрати –

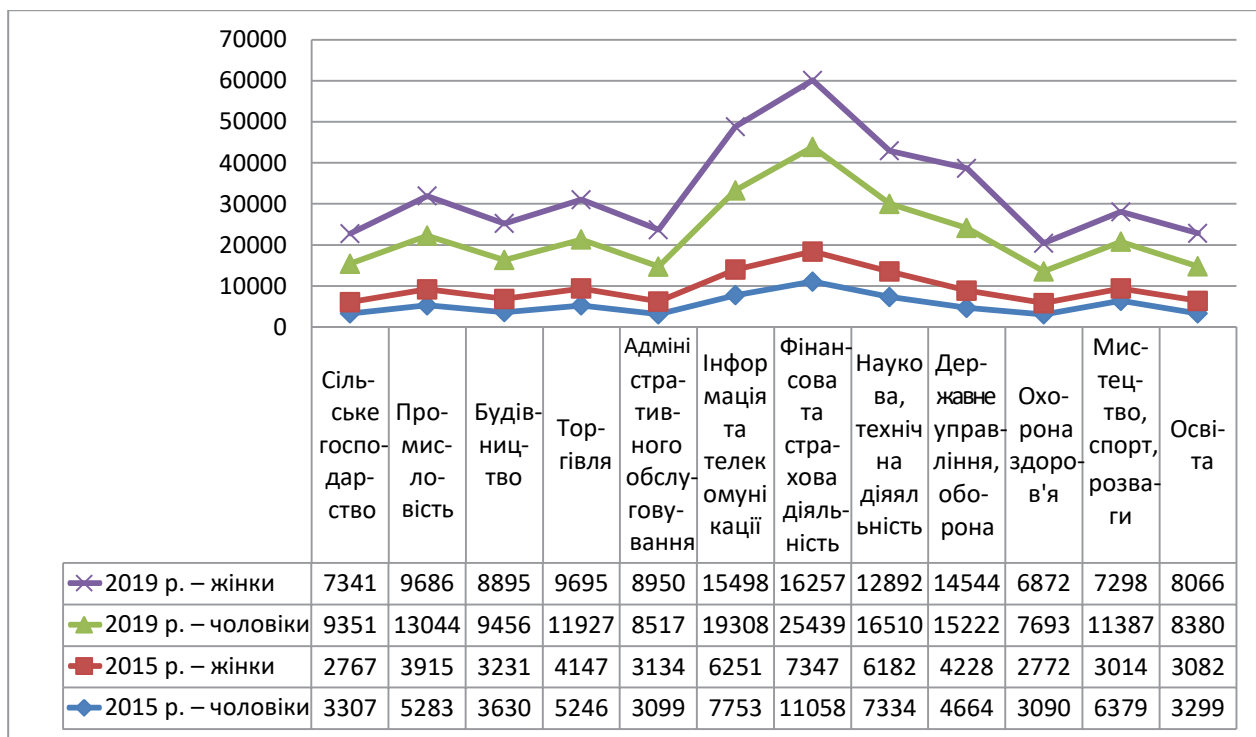
93%. Зокрема, 58% – продовольчі товари, 25% – непродовольчі товари і послуги, оплата житла і комунальних послуг – 10%.

Сукупні витрати домогосподарств України в 2019 році дещо змінились щодо їх структури в 2015 році. Зокрема, зменшилась величина продовольчих товарів на 6% та зросли частки непродовольчих товарів на 1%, оплата житла і комунальних послуг на 3%.

Ці параметри свідчать про погіршення життєвого рівня населення країни, оскільки найбільша питома вага витрат припадає на харчування й оплату житла і комунальні послуги.

Проаналізуємо основні статті споживчих витрат населення України.

Аналіз таблиці 3 дозволяє підсумувати інформацію про структуру витрат домогосподарств за основними статтями споживчих витрат за п'ятирічний період. Зокрема, їх загальна величина зросла на 95,3% і становила у звітному році 9670,2 грн. Структура витрат зазнала певних трансформацій в 2019 році. Найбільшу частку традиційно займають про-

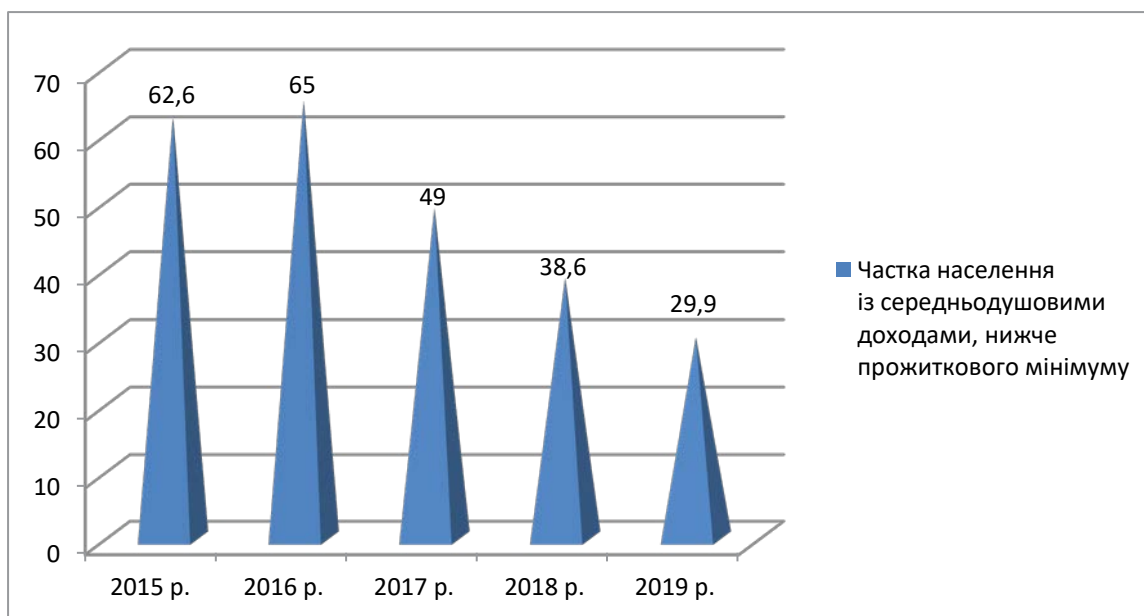

Рис. 2. Номінальна заробітна плата працівників за статтю, за видами економічної діяльності України за 2015–2019 роки, грн.

Джерело: складено за [2]

дукти харчування та безалкогольні напої 46,6%, що на 6,5% менше рівня 2015 року; частка одягу і взуття скоротилась на 0,2% і сягнула величини 5,5%; зросла частка витрат на комунальні послуги на 2,9% (14,6%), витрат на охорону здоров'я на 0,4% (4,1%) та транспорт на 1,1%

(4,8%). Витрати на освіту не змінилися і сягнули рівня 1,1%, що є свідченням зниження життєвого рівня населення, оскільки більша питома вага витрат припадає на харчування, одяг і комунальні послуги. І як наслідок дещо скоротилися витрати на алкогольні напої (на 0,1%).

Рис. 3. Динаміка часток населення України із середньодушовими доходами за місяць, нижче фактичного прожиткового мінімуму, %

Джерело: складено за [2]

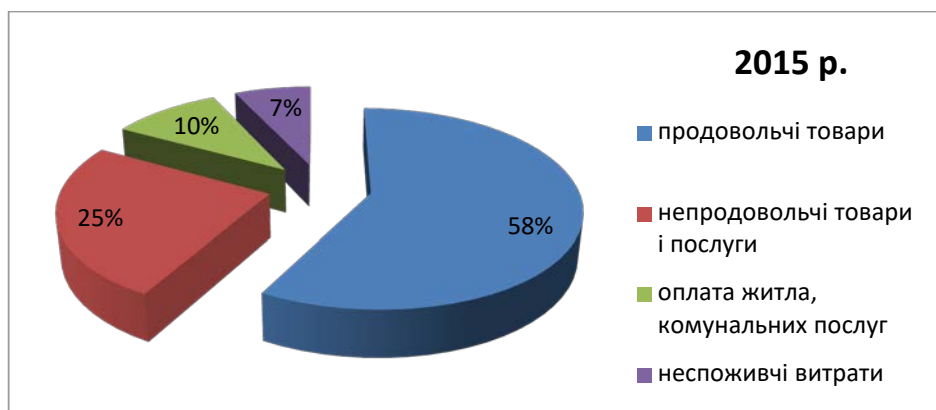

Рис. 4. Структура сукупних витрат домогосподарств України за 2015 рік, %

Джерело: складено за [2]

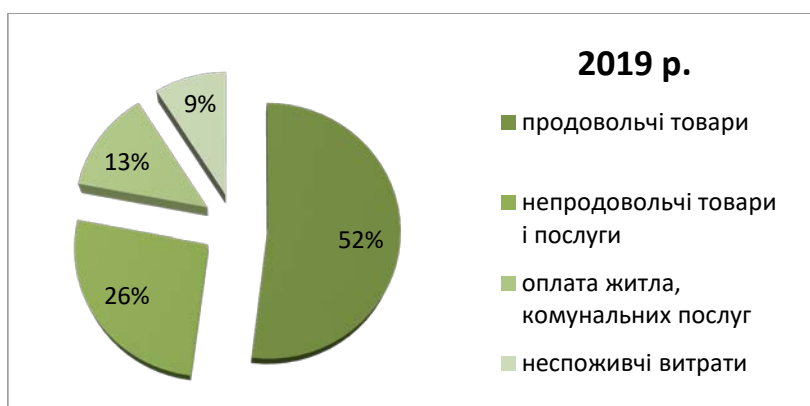

Рис. 5. Структура сукупних витрат домогосподарств України за 2019 рік, %

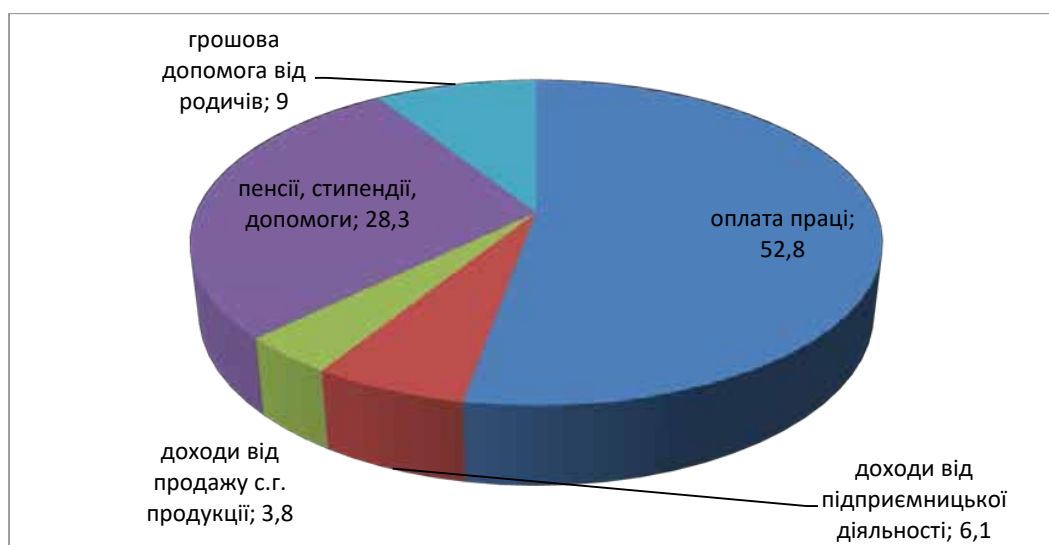
Джерело: складено за [2]

Таблиця 3

Структура витрат домогосподарств України за основними статтями споживчих витрат за 2015–2019 роки

Статті споживчих витрат	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Усього витрат, грн.	4952	5720.4	7139.4	8308.6	9670.2
Споживчі витрати, %:	92.9	93.2	92.9	92	91.3
продукти харчування	53.1	49.8	47.9	47.7	46.6
алкогольні напої	1.3	1.1	1.1	1.3	1.2
тютюнові вироби	2	1.8	2	2.1	2
одяг і взуття	5.7	5.6	5.5	5.4	5.5
комунальні послуги	11.7	16	17	15.2	14.6
утримання житла	2	1.7	2	2.1	1.8
охорона здоров'я	3.7	4.2	3.8	4	4.1
транспорт	3.7	3.6	3.7	3.7	4.8
зв'язок	2.4	2.3	2.4	2.6	2.8
відпочинок і культура	1.5	1.4	1.6	1.8	1.6
освіта	1.1	1	1.1	1	1.1
ресторани, готелі	2	2.2	2.3	2.4	2.6
різні товари та послуги	2.7	2.5	2.5	2.7	2.6

Джерело: складено за [2]

Рис. 6. Структура грошових доходів домогосподарств України за 2015 рік

Джерело: побудовано за [2]

Витрати на відпочинок і культуру незначні лише 1,6%, що підтверджує тезу про низький рівень життя населення країни.

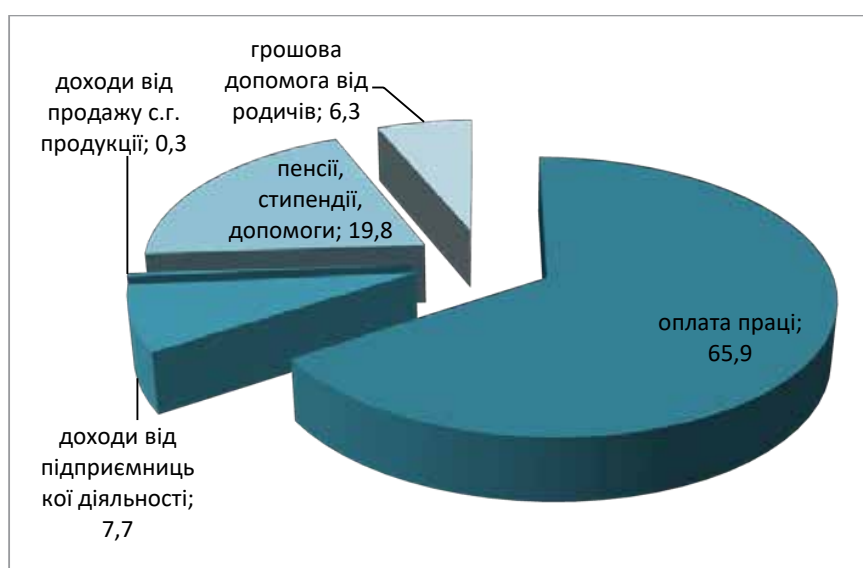
Отже, можна зробити висновок, лівова частка витрат здійснюється на, власне, відтворення трудового потенціалу і зовсім мізерна на інвестиції у людський капітал, що знижує перспективи у майбутньому покращення якісних характеристик трудового потенціалу суспільства.

Розглянемо джерела формування грошових доходів домогосподарств України рис. 6). Грошові доходи домогосподарств за 2015 рік формуються переважно за рахунок оплати праці (52,8%), бюджетних трансфертів (пенсій, стипендій, допомоги – 28,3%), грошової допомоги

від родичів (9%). Частки доходів від ведення підприємницької діяльності (6,1%) і від продажу сільськогосподарської продукції (3,8%) незначні.

За досліджуваний період відбулись певні зрушення у структурі грошових доходів домогосподарств країни: зросла частка оплати праці на 13,1%, доходів від підприємницької діяльності на 1,6%. Проте скоротилась питома вага грошової допомоги від родичів на 2,7%, бюджетних трансфертів на 8,5% і доходів від продажу сільськогосподарської продукції на 3,5%.

Проведемо дослідження споживання продуктів харчування на 1 особу в домогосподарствах України, з огляду на те, що їх питома вага сягає понад 46% усіх споживчих витрат.

Рис. 7. Структура грошових доходів домогосподарств України за 2019 рік

Джерело: побудовано за [2]

Таблиця 4

**Динаміка споживання продуктів харчування
в домогосподарствах України за місяць, кг на 1 особу**

Продукти харчування	2015 р.	2018 р.	2019 р.
м'ясо і м'ясопродукти	4.6	4.9	5.1
молоко і молочні продукти	19.8	19	19
яйця, шт.	19	18	20
риба і рибопродукти	1.2	1.4	1.5
цукор	2.8	2.7	2.6
олія та інші рослинні жири	1.6	1.5	1.4
картопля	6.6	6.3	6.2
овочі та баштанні	8.8	8.9	8.8
фрукти, ягоди	3.1	3.8	4.4
хліб і хлібні продукти	8.5	8.3	8.1

Джерело: складено за [2]

Дані таблиці 4 свідчать про традиційне переважання серед продуктів харчування українського населення хлібних продуктів (8,1 кг у 2019 р.), овочів (8,8 кг), картоплі (6,2 кг), яєць (20 шт.) та молочних продуктів (19 кг). Незначна частка припадає на м'ясо (5,1 кг), рибу (1,5 кг) та фрукти і ягоди (4,4 кг). Динаміка споживання свідчить про незначне покращення в раціоні харчування домогосподарств за досліджуваний період, оскільки зросло споживання м'яса на 0,5 кг, риби на 0,3 кг, яєць на 1 шт., фруктів і ягід на 1,3 кг.

Отже, можна зробити висновок, що населення країни щодо продуктів харчування надає перевагу більш дешевшим і калорійним продуктам з огляду на невисокий рівень доходів населення.

Висновки. За результатами дослідження виявлено, що в структурі доходів населення переважають два найбільш значимих джерела: соціальні допомоги та інші трансферти (33,6%), заробітна плата (45,9%). Найвищі заробітки характерні для працівників фінансової сфери, промисловості, державного управління, інформації та телекомунікації, наукової, технічної діяльності. Існують значні диспропорції величини заробітків, пов'язані територі-

альними особливостями ринків праці. Аналіз виявив існування гендерної нерівності щодо заробітних плат, зокрема, по країні вона зросла на 2,3%. Найбільш відчутна різниця у рівнях оплати праці у працівників фінансової сфери, мистецтва, спорту. Серед населення України відсоток жителів з середньодушовим доходом, нижчим прожиткового мінімуму – 29,9%.

Структура сукупних витрат домогосподарств країни вказує, що 65% витрачається на харчування та оплату житла й комунальних послуг. Витрати населення на: охорону здоров'я – 4,1%, освіту – 1,1%, відпочинок і культуру – 1,6%. Отже, лівова частка витрат здійснюється на відтворення трудового потенціалу і зовсім мізерна на інвестиції у людський капітал.

Нині в суспільстві спостерігається взаємозалежність якості трудового потенціалу і якості життя:

– з одного боку, підвищення якості людських ресурсів можливе за умови покращення освіти, охорони здоров'я, житлових умов, умов праці, іншими словами, за рахунок підвищення якості життя в суспільстві;

– з іншого боку, якість життя цілком залежить від якості трудового потенціалу працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Булавинець В.М., Заклекта О.І. Нерівність доходів населення в Україні: чинники та сучасний стан. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>

2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua

REFERENCES:

1. Bulavynets, V.M., Zaklekta, O.I. (2017) Nerivnist dokhodiv naselennia v Ukraini: chynnyky ta suchasnyi stan [Income inequality in Ukraine: factors and current situation]. *Efektivna ekonomika*, 11. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua> (in Ukrainian)

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. Ofitsynny sayt. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>